

Передача значимой информации от поколения к поколению, от народа к народу является одной из основных задач орнамента. Стремление к миру, гармонии, счастью, благополучию характерно для всего человечества, не взирая на этнические особенности людей. Поэтому именно эти базовые ценности отображаются в орнаментах различных культур и являются для них связующим звеном, ключом к взаимопониманию и общению.

Список использованных источников

1. Беляева, О. А. Знаково-символический язык орнаментальной культуры на предметах декоративно-прикладного искусства / О. А. Беляева, Л. В. Миценко // Вестник КемГУКИ. – 2017. – № 39. – С. 87–93

2. Арнаменты Падняпроўя / Г. Р. Нячаева [і інш.] ; навук. рэд. Я. М. Сахута; фота А. В. Чыжова, Г. Р. Нячаевай. – Мінск : Бел. навука, 2004. – 606 с.

The article describes the main types of traditional Chinese ornament with an explanation of their meanings, considers some characteristic features of the Belarusian ornament, notes the presence of common storylines in the semiotics of Belarusian and Chinese ornaments as universal values and aspirations, highlights the information and communication function of ornament.

Keywords: ornament, arts and crafts, symbol, wellbeing, cultural code.

УДК 811.161.3'42'371:398.92:811.581'371:398.92

З. У. Шведава

КУЛЬТУРНАЯ ІНФАРМАЦЫЯ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ З КАМПАНЕНТАМ ДАРОГА Ў БЕЛАРУСКАЙ І КІТАЙСКАЙ МОВАХ

У артыкуле на матэрыяле беларускіх і кітайскіх фразеалагізмаў з кампанентам дарога вызначаюцца суадносіны сакральнага і звычайнага ў семантычнай эвалюцыі, устанавліваюцца разнастайныя старажытныя апазіцыі ўсведамлення свету беларускім і кітайскім народамі праз вобразы дарогі, выяўляюцца сімволіка дарогі, якая перададзена новым вобразным адзінкам з гэтым кампанентам.

Ключавыя словы: фразеалагізм, кампанент, дарога, вобраз, сімволіка.

Фразеалагічныя адзінкі кожнай мовы, а гэта ўніверсальны закон, з'яўляюцца каштоўнейшай крыніцай ведаў і пазнання пэўнага народа як іх стваральніка і носьбіта, яго менталітэту, а пры параўнанні і супастаўленні з адпаведнымі адзінкамі іншых моў – крыніцай выяўлення спецыфікі, адметнасцей пэўнага народа ад другога ці другіх.

Нашу ўвагу ў межах артыкула ў гэтых адносінах прыцягнула цікавасць да фразеалагізмаў беларускай (33 адзінкі) і кітайскай (21 адзінка) моў, што ўключаюць у свой склад кампанент-лексему *дарога*, крыніцай збору якіх паслужылі «Слоўнік фразеалагізмаў» І. Я. Лепшава [1; 2] і «Кітайска-рускі фразеалагічны слоўнік» А. М. Готліба і Му Хуаіна [3].

Мэта артыкула – вызначыць суадносіны сакральнага і звычайнага ў семантычнай эвалюцыі і фразеалагічнай інтэрпрэтацыі дарогі як фрагмента прасторава-дынамічнага і вербальна-дзеяснага кодаў культуры сродкамі беларускай і кітайскай мовы, прасачыць рэфлексіі старажытных семантычных апазіцый «пачатак – заканчэнне», «свой – чужы», «сухі – мокры», «вялікі – малы», «прамы – крывы», «шырокі – вузкі» як базавых матывацыйных вобразаў.

Міфалагема *дарога* ў выніку культурна-семантычнай рэканструкцыі сродкамі беларускай і кітайскай фразеалогіі прадстаўлена ў некалькіх іпастасях, якія лагічна і па сэнсе звязаны адна з другой. Першая сакральна-магічная іпастась – жыццёвы шлях і шлях памерлага чалавека ў іншы свет – уласціва ў асноўным беларускай фразеалогіі. Канцэптуальная сфера перамяшчэння ў прасторы як вандравання па дарозе жыцця ад нараджэння да смерці, а смерць уяўлялася як пераход з рэальнага ў замагільны свет, ці з гэтага свету ў той свет, як небяспечнае вандраванне ў далёкае, невядомае месца. І таму канец жыццёвага шляху сімвалізуецца апошнім дарогай. Такое ўяўленне знайшло адлюстраванне ў беларускім фразеалагізме ў *апошнюю дарогу* ці ў яго варыянце ў *апошні шлях*, за якім замацавана значэнне ‘на цырымонію пахавання нябожчыка’ [1, с. 362]. У аснове вобраза фразеалагізма выяўляецца архетыповая апазіцыя «першы – апошні», ці «пачатак – заканчэнне». Такім канцом з’яўляецца смерць і пахаванне чалавека. А вось наяўнасць суаднесенасці фразеалагізма з прасторавым кодам культуры (праз ужыванне прыназоўніка ў як указання накірунку руху, перамяшчэння ў апошні раз – у *апошнюю дарогу*) перадае не толькі ўяўленне пра апошнюю дарогу чалавека, які памёр, але служыць для наймення, характарыстыкі і станоўчай ацэнкі яго другім чалавекам, які аддае даніну павагі нябожчыку праз прысутнасць на яго пахаванні. Паводле беларускай міфалогіі, дарога «ўвасабляе сувязь з іншасветам і светам памерлых» [4, с. 140].

Гэалагічная сфера прымет дарогі ў кітайскай фразеалогіі адсутнічае, але, як і ў славян, дарога ўяўляе сабой жыццёвы шлях, што яркава характарызуе фразеалагізм 末路之难 [*mò lù zhī nán*] – *Канец дарогі цяжкі* ‘апошні этап – самы цяжкі; берагчы гонар да канца жыцця’ [5, с. 293].

Другая іпастась сакральна-міфалагічнай дарогі – дарога як разнавіднасць мяжы паміж «свайёй» і «чужой» прасторай. Уяўленні беларусаў аб тым, што ў кожнага чалавека ёсць «свая», прадвызначаная Богам дарога, ці лёс чалавека, адзначаецца ў фразеалагізмах *выбівацца на <сваю> дарогу*

‘пераадольваючы цяжкасці, знаходзіць сваё месца ў жыцці, становіцца самастойным’ [1, с. 229], *ісці сваёй дарогай* ‘дзеінічаць, паступаць самастойна, не падпарадкоўваючыся чыёй-н. волі’ [1, с. 531]. У складзе названых адзінак важную ролю ў характарыстыцы дарогі і сэнсу ўсёй адзінкі адыгрываюць кампаненты *сваю*, *сваёй* як указанне на адметнасць індывідуальнага жыццёвага шляху, самастойнасці асобнага чалавека. У вобразе фразеалагізма *свая* – гэта тое, што наканавана пэўнаму чалавеку. І фразеалагізмы перадаюць стэрэатыпнае ўяўленне пра неабходнасць кожнага чалавека знайсці сваё месца ў жыцці і жыць, дзейнічаць самастойна. Гэтае ўяўленне ілюструе і кітайскі фразеалагізм 分道扬镳 [*fēn dào yáng biāo*] – *Ехаць рознымі дарогамі, падцягнуўшы навады* ‘ісці рознымі шляхамі; ісці кожны сваім шляхам’ [5, с. 129].

Асобае магічнае значэнне ў адносінах да «сваёй» і «чужой» прасторы мела іх перасячэнне. Умяшанне ў «чужую» прастору шляхам яе перагароджання ці ўскладненне магчымасці руху па дарозе звязана з перашкодамі, цяжкасцямі, а ў цэлым – з семантыкай ‘перашкодзіць’. І гэта стала асновай стварэння вобразаў новых адзінак, з дапамогай якіх даводзіцца правіла аб шкоднасці такога дзеяння аднаго чалавека ў адносінах да другога ці другіх. І гэта такія беларускія фразеалагізмы, як *пераступіць дарогу (пераб’ягаць)* ‘перашкаджаць каму-н., апырэджаваючы ў чым-н., і перахопліваючы тое, на што разлічваў іншы’ [2, с. 205], *станавіцца на дарозе* ‘знарок перашкаджаць каму, чаму-н. (звычайна ў дасягненні якой-н. мэты) [2, с. 449], *станавіцца папярэкам дарогі* ‘знарок перашкаджаць каму, чаму-н. (звычайна ў дасягненні якой-н. мэты)’ [2, с. 451]. У кітайскай фразеалогіі перасячэнне дарогі адлюстравана ў фразеалагізме *dào xíng nì shī* – *Ісці папярэкам дарогі* ‘паступаць насуперак разумнаму сэнсу; здзяйсняць недарэчныя, дурныя ўчынкi’ [5, с. 98]. Дадзеныя фразеалагізмы ўтрымліваюць дзейнасна-прасторавую метафару, у якой дзеянні аднаго чалавека прыпадабняюцца дарозе, а дзейнасць другога – канкрэтным фізічным дзеяннем, якія ажыццяўляюцца з мэтай перашкоды руху наперад. Да названых далучаецца беларускі фразеалагізм *дарога адрэзана (закрыта)* ‘хто-н. пазбаўлены магчымасці вярнуцца да ранейшага’ [1, с. 360], які фіксуе вынік негатыўнага дзеяння, што вызначае чалавеку немагчымасць вярнуцца да свайго, ці ставіць яго ў сітуацыю паміж сваім і чужым (параўн. *паміж небам і зямлёй*).

Прычына перашкоды на жыццёвай дарозе можа быць даведзена праз указанне суб’екта гэтага дзеяння. І такім можа быць слуп ці воўк, якія набылі ролю культурных знакаў. Так, у беларускай фразеалогіі зафіксаваны фразеалагізм *слуп дарогу перабег* ‘хто-н. такі п’яны, што не можа рухацца па прамой лініі’ [2, с. 419], дзе перашкода ў выглядзе слупа звязана з немагчымасцю чалавека рухацца прама будучы ў п’яным стане, а таму ён пятляе, як бы абыходзячы слуп, што «перабег» яму дарогу. І гэта дазваляе выкарыстоўваць новую адзінку з адценнем іроніі да руху п’янага чалавека. Альбо возьмем фразеалагізм *воўк дарогу перабег* ‘вельмі шанцуе каму-н.’

[1, с. 213], дык тут увогуле вобраз ваўка, які перабег чалавеку дарогу, успрымаецца як дадатная адзнака на аснове таго, што «ў нашых продкаў было дваістае стаўленне да воўка: яго нараджэнне выклікана творчасцю і Бога, і чорта» [4, с. 92].

У цэлым, у беларускіх і кітайскіх фразеалагізмах з кампанентам *дарога* адлюстравана стэрэатыпнае ўяўленне аб жыцці і дзейнасці чалавека як руху наперад (ад нараджэння да смерці), як аб мэтанакіраванай дзейнасці, на шляху якой могуць узнікнуць розныя перашкоды, створаныя іншымі людзьмі, пры гэтым дарога выступае ў ролі сімвала жыцця і мэтанакіраванай дзейнасці.

Трэцій іпастасю сакральнай дарогі ў беларусаў была дарога як міфалагічна «нячыстае месца». Дарога, як вядома, была агульным месцам існавання чалавека і нячыстай сілы, таму сімвалічна дзялілася на дзве палавіны: «сваю», правую, чалавечую і «чужую», левую, нечалавечую. Сакральная семантыка дарогі найбольш яркая праяўляецца на месцы скрывавання дзвюх ці некалькіх дарог. Калі чалавек дайшоў да перакрывавання і не ведае, куды яму ісці, то ён павінен быў выбраць правую дарогу. Такое рашэнне пазней семантычна трансфармавалася ў складаную сітуацыю, выйце з якой чалавеку знайсці нялёгка. І гэта інтэрпрэтацыя паслужыла ўтварэнню фразеалагізма *дарогі разышліся* «блізкія сувязі, адносіны спыніліся паміж кім-н.» [1, с. 361] для вобразнага абзначэння і наймення новага абстрактнага паняцця.

А яшчэ можа быць месца-дарога, дзе чалавеку не трэба быць ці яго не хочуць бачыць, паколькі з тым месцам асацыюецца негатыў, чужое, нядобрае. І з мэтай вобразнага ўяўлення і негатыўнай ацэнкі гэтага ўтвораны фразеалагізм *забываць дарогу* «пераставаць быць дзе-н., наведваць каго-н.» [1, с. 431], ужыванне якога ў маўленчай практыцы асабліва выразна ілюструе тое адмоўнае, негатыўнае: *Калі ўвосень халады прыгнали яго [слесара] на сельгаспасёлак, дык пачуў: “Забудзь сюды дарогу! Каб мае вочы цябе, погань, не бачылі”* (М. Гіль). Яшчэ адной адзінкай, у якой зафіксавана інфармацыя дарогі як міфалагічна «нячыстага месца», толькі ўжо для адмоўнай характарыстыкі і ацэнкі самога чалавека з’яўляецца фразеалагізм *бандыт, разбойнік з вялікай дарогі* «самы заўзяты, з крайнім праяўленнем кепскіх якасцей» [1, с. 361], дзе асноўную экспрэсіўную афарбоўку і сэнсавую нагрузку выконвае прыметнікавы кампанент *вялікай* як паказчык бойкай, шматлюднай дарогі, дзе былі частыя злачынствы і разбоі. Гэта прыкмета легла ў аснову для наймення і выражэння высокай ступені злачыннасці чалавека, што выяўляе вытокі і сувязі з семантычным супрацьстаўленнем «вялікі – малы».

У сакральнай семантыцы дарогі ў беларусаў прысутнічае яшчэ адна семантычная апазіцыя «сухі – мокры». У светабачанні славян правільная, чыстая і сумленая дарога з’яўляецца сухой, а няправільная дарога асацыюецца з атрыбутамі слізкай: *станавіцца на слізкую дарожку* «пачынаць дзейнічаць ненадзейным, небяспечным спосабам» [2, с. 450].

Яшчэ адным аспектам сакральнай семантыкі дарогі выступае апазіцыя «шырокі – вузкі». Уяўленні аб вузкай дарозе, на якой складана размінуцца ці раз'ехацца, у звычайным сэнсе вызначаюць сувязь з сітуацыяй канфлікту. На аснове гэтага становіцца зразумелай матываванасць фразеалагізмаў абедзвюх моў *сустракацца (сыходзіцца) на вузкай дарожцы (сцэжыцы)* ‘уступаць у ніпрымірымых супярэчнасці з кім-н., узаемна варагаваць’ [2, с. 472] і *xiá lù xiāng féng* – *Сустрэцца на вузкай дарожцы* ‘не саступаць адзін аднаму; непрымірымых адносіны’ [5, с. 456]. У кітайскай мове шырокая дарога асацыюецца са свабодай і бліскучымі перспектывамі: 广开言路 [*guǎng kāi yán lù*] – *Шырока раскрыць дарогу прамовам* ‘даць свабоду слова; даць магчымасць для свабоднага выказвання сваіх думак’ [5, с. 165], *kāng zhuāng dà dào* – *Шырокая вялікая дарога* ‘галоўны шлях; бліскучыя перспектывы’ [5, с. 232], 阳关大道 [*yáng guān dà dào*] – *Вялікая дарога на заставу Ян* ‘галоўны шлях; бліскучыя перспектывы’ [5, с. 496].

У беларускай і кітайскай фразеалогіі сакральная семантыка дарогі суадносіцца з жыццёвым шляхам, мяжой паміж «сваёй» і «чужой» прасторай, але яркавай семантыкі небяспекі яна не выклікае. У паўсядзённай інтэрпрэтацы дарогі сродкамі фразеалогіі вербалізуецца якасць дарогі, яна павінна быць:

прамой (у бел. мове: *выводзіць на дарогу* 1) ‘дапамагаць каму-н. знайсці сваё месца ў жыцці’, 2) ‘дапамагаць каму-н. знайсці, выбраць правільную лінію паводзін’ [1, с. 263–264]; *выходзіць на дарогу* <якую> ‘знаходзіць сваё месца ў жыцці, становіцца самастойным’ [1, с. 263]; *ісці дарогай* ‘рабіць так, як хто-н., беручы з яго прыклад’ [1, с. 529]; у кіт. мове: *zhī dào ér xíng* – *Ісці прамой дарогай* – ‘сумленна выконваць сваю справу; паступаць справядліва і бескарысліва’ [5, с. 563];

чыстай (у бел. мове: *дарога расчышчаецца (расчышчана)* ‘пераадоленнем перашкод ствараюцца спрыяльныя ўмовы для здзяйснення чаго-н.’ [1, с. 360]); у кіт. мове: *qīng gōng chú dào* – *Прыбраць церам, вычысціць дарогі* ‘чакаць дарагіх гасцей’ [5, с. 346];

адкрытай (у бел. мове: *дарога адкрыта* ‘хто-н. мае свабодны доступ куды-н., для каго-н. створаны спрыяльныя ўмовы’ [1, с. 360]; у кіт. мове: *tíng luò kāi dào* – *Ударамі ў гонг адкрываць дарогу* ‘адкрыць зялёную вуліцу; вітаць пачынанне; расчышчаць для кагосьці шлях’ [5, с. 290].

У фразеалагізмах абедзвюх моў зафіксавана неабходнасць людзей быць разам, ісці па жыцці ў адным напрамку, прытрымлівацца аднолькавых поглядаў (у бел. мове: *на дарозе* 1) ‘мімаходам (зайсці, заглянуць, заехаць і пад.)’, 2) ‘у адным і тым жа напрамку (ісці, ехаць і пад.)’, 3) ‘заадно, разам, супольна. Пра адзінства поглядаў, перакананняў, імкненняў і пад.’ [1, с. 362]; у кіт. мове: *shū tú tóng guī* – *Рознымі шляхамі разам вярнуцца* ‘ісці да адной мэты рознымі шляхамі; дасягаць мэты рознымі сродкамі’ [5, с. 399]).

Такім чынам, дарога ў фразеалогіі беларускай і кітайскай моў выяўляе суадносіны сакральнага і звычайнага з перагай у беларусаў першага, якое

часта скрытае, завуаляванае. Метафарычнае асэнсаванне вобразаў фразеалагізмаў з адабраным кампанентам, як правіла, выяўляецца праз цэлы рад старажытных семантычных апазіцый («пачатак – заканчэнне», «свой – чужы», «прамы – крывы», «сухі – мокры», «вялікі – малы», «шырокі – вузкі»), што ў старажытнасці выступалі як формы ўсведамлення свету. Дарога ў фразеалагізмах выяўляе нададзеную ёй чалавекам шматлікую сімволіку – жыццё, жыццёвы шлях ад нараджэння да смерці, мэтанакіраваная дзейнасць, лёс, прастора, мяжа паміж «свайёй» і «чужой» прасторай і інш.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў. У 2 т. Т. 1. А–Л / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – 672 с.
2. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў : у 2 т. Т. 2. М–Я / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – 704 с.
3. Готлиб, О. М. Китайско-русский фразеологический словарь. Около 3500 выражений / О. М. Готлиб, Му Хуаин. – 2-е изд., стереотип. – Иркутск : Изд-во ИГУ, 2019. – 596 с.
4. Міфалогія беларусаў : энцыкл. слоўнік / склад. І. Клімковіч, В. Аўтушка ; навук. рэд.: Т. Валодзіна, С. Санько. – Мінск : Беларусь, 2011. – 607 с.

The article on the material of Belarusian and Chinese phraseology with the road component defines the relationship between the sacred and the ordinary in semantic evolution, various ancient oppositions of awareness of the world by the Belarusian and Chinese peoples are established through the images of the road, the symbolism of the road is revealed, which is transferred to the new figurative units with this component.

Key words: phraseology, component, road, image, symbolism.

УДК 811.161.1'272:316.77-057.875-054.62

Ю. О. Шепель

УРАХУВАННЯ МОВНОЇ КАРТЫНІ СВІТУ ТА МЕНТАЛІТЕТУ ЯК КУЛЬТУРНОЇ КАРТЫНІ СВІТУ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ З ІНОЗЕМНЫМИ СТУДЕНТАМИ

В докладе предложены различные подходы к методам и приемам, которые предлагаются в процессе обучения иностранцев с позиции специфики национально-культурной картины мира изучаемого языка и родного языка студента-иностранца. Определена роль универсальной и национальной особенности речевой картины мира как компонента речевого обучения.

Ключевые слова: картина мира, языковая картина мира, гомоцентризм, межкультурная коммуникация.

Поняття «мовна картина світу», введене свого часу в ужиток Л. Вайсгербером [1], але висвітлене дещо раніше у роботах В. фон